

**KENTPO EPEYNAΣ THΣ BYZANTINHΣ
KAI METABYZANTINHΣ TEXNHΣ**

Συνοπτική έκθεση τῶν πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1995

Οἱ προσπάθειες τοῦ Κέντρου γιά τὸ 1995 ἐπικεντρώθηκαν στὴ δημοσίευση τοῦ Α' τόμου τῆς σειρᾶς Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος γιά τὰ Κύθηρα ὥστε νὰ τυπωθεῖ ἐντὸς τοῦ 1995 καὶ γιά τὸν ὁποῖο ἔχουν ἐγκριθεῖ ἤδη οἱ δέουσες πιστώσεις καὶ ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ὁ δημόσιος κλειστός διαγωνισμὸς (Μάιος 1995). Παράλληλα συνεχίσθηκαν οἱ ἐργασίες στὰ ὑπάρχοντα τέσσερα ἐρευνητικὰ προγράμματα τοῦ Κέντρου. Στις ἐργασίες τοῦ Κέντρου ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δύο ἐρευνητριες κ.κ. Ἰωάννα Μπίθα καὶ Σταματία Καλαντζοπούλου συνέβαλε σημαντικὰ σὲ ἐπίπεδο τεχνικῆς ὑποστήριξης ἡ κ. Ἑλένη Κάτσα, ἀρχαιολόγος - φωτογράφος (Ἐπιτροπὴ Ἑρευνῶν - σύμβαση ἔργου). Σημαντικὴ ἦταν ἡ συμβολὴ τῶν συνεργατῶν διαφόρων εἰδικότητων, κ.κ. Παναγιώτας Ζαχοπούλου, Ἀγγλικῆς Δουλγερίδου, Εὐθύμιου Τσιγαρίδα, Ἀγγλικῆς Κατσιώτη, Ἑλένης Παπαβασιλείου καὶ Νίκου Ζαρίφη.

Ἐρευνητικὰ προγράμματα

Ἀναλυτικὰ κατὰ τὸ 1995 συνεχίσθηκαν τὰ ἀκόλουθα τέσσερα ἐρευνητικὰ προγράμματα τοῦ Κέντρου τὰ ὁποῖα καὶ ἐνισχύθηκαν μερικὰ ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἑρευνῶν:

1. Γενικὸ Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος.

Κατὰ τὸ ἔτος 1995 συνεχίσθηκε ὁ ἐμπλουτισμὸς τοῦ Γενικοῦ Εὐρετηρίου μὲ νέα στοιχεῖα ἀπὸ ἀποδελτιώσεις. Ἀποδελτιώθηκαν 20 βιβλία πού ἀφοροῦσαν σὲ συγκεκριμένα μνημεῖα ἢ περιοχές, πρακτικὰ 2 συνεδρίων, πού εἶχαν πραγματοποιηθεῖ πρόσφατα, 10 τόμοι περιοδικῶν καὶ 30 μελέτες. Καινούργια δελτία πού προέκυψαν ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀποδελτιώσεις ἦταν 100. Συγχρόνως διορθώθηκε, συμπληρώθηκε καὶ ἐνημερώθηκε μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα δελτία. Συγκεντρωτικὰ ὁ ἀριθμὸς

τῶν καταγραμμένων ἕως σήμερα ναῶν μὲ τοιχογραφίες ἀπὸ τὸν 7ο αἰ. ἕως τὸ 1500 ἀνέρχεται περίπου σὲ 2.500. Παράλληλα, ὀλοκληρώθηκε ἡ πρώτη φάση τῆς ἠλεκτρονικῆς ἀρχειοθέτησης τοῦ συνόλου τοῦ συγκεντρωμένου ὑλικοῦ μὲ τὴν κατάρτιση εἰδικοῦ προγράμματος μὲ σκοπὸ νὰ ἀποτελεσθεῖ μιὰ μοναδικὴ τράπεζα δεδομένων. Τὸ πρόγραμμα ἐνισχύθηκε μὲ ἐπιχορήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐρευνῶν ποῦ ἀφοροῦσε στὴν ἀμοιβὴ τῆς συνεργάτιδος κ. Ἐλένης Κάτσα.

2. Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Κυθήρων.

Στὰ πλαίσια τῆς ἐπικείμενης ἔκδοσης τοῦ Α' τόμου τῆς σειρᾶς «Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος, τ. 1. Τὰ Κύθηρα» ἐπιλέχθηκε κατόπιν δημόσιου κλειστοῦ διαγωνισμοῦ τὸ τυπογραφεῖο Πέργαμος (Ἀδὰμ) στὸ ὁποῖο καὶ παραδόθηκε τὸ κείμενο καὶ τὸ φωτογραφικὸ καὶ σχεδιαστικὸ ὑλικό. Μέχρι στιγμῆς ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ἡ σελιδοποίησις καὶ προχωροῦν οἱ διορθώσεις κειμένου καὶ οἱ διαχωρισμοί. Κατόπιν πρότασης τοῦ τυπογραφείου γιὰ τὴν καλύπτερη ἐμφάνισις τοῦ βιβλίου πραγματοποιήθηκε ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ στὰ Κύθηρα (21-25 Ὀκτωβρίου 1995) γιὰ συμπληρωματικὴ φωτογράφησις καὶ διευκρινιστικὸ ἔλεγχο διαφόρων λεπτομερειῶν. Στὴν ἀποστολὴ συμμετεῖχαν οἱ κ.κ. Μπίθα, Κάτσα καὶ Κατσιώτη. Ἐγιναν βελτιώσεις στὰ σχέδια τῶν τοιχογραφιῶν καθὼς καὶ νέα σχέδια ἀπὸ τὴ ζωγράφος κ. Ἀγγελικὴ Δουλγερίδου καὶ ἀντίστοιχα στὰ ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια ἀπὸ τὴν ἀρχιτέκτονα κ. Παναγιώτα Ζαχοπούλου.

Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ καθὼς καὶ δείγμα τῆς τυπογραφικῆς ἐργασίας παρουσιάσθησαν ἀπὸ τὸν πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας κ. Μανοῦσο Μανούσακα στὴ συνέλευσις τῆς Διεθνοῦς Ἐνώσεως Ἀκαδημιῶν στὴς Βρυξέλλες τὸν Ἰούνιο 1995 καὶ ἔτυχαν τῆς γενικῆς ἐπιδοκίμασις.

Τὰ δύο αὐτὰ προγράμματα ἐνισχύθησαν οἰκονομικὰ ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐρευνῶν (2.500.000 δρχ.) ὡς πρὸς τὴν ἀμοιβὴ τῶν συνεργατῶν, τὴν ἐκτέλεσις φωτογραφικῶν ἐργασιῶν καὶ τὴς μετακινήσεις.

3. Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Δωδεκανήσου.

Μὲ τὴν συνεργασία τῆς 4ης Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου (Ἐφορὸς Ἀρχαιοτήτων κ. Ἥλ. Κόλλιας) προχώρησε ἡ δευτέρη φάσις τῆς σύνταξις τοῦ Εὐρετηρίου Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν γιὰ τὰ νησιά Χάλκη καὶ Τήλο (ἀρμόδιοι ἀρχαιολόγοι κ.κ. Ἀγγ. Κατσιώτη, Ἑλ. Παπαβασιλείου, ἀρχιτέκτων κ. Νικ. Ζαρίφης) μὲ τὴν ἐπιχορήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐρευνῶν (Β' φάσις: 2.720.000 δρχ.), ποῦ ἀφορᾷ στὴν ἀμοιβὴ τῶν συνεργατῶν, στὴν ἐκτέλεσις φωτογραφικῶν ἐργασιῶν καὶ σὲ μετακινήσεις. Συνεχίσθηκε ἡ ἔρευνα τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν τῆς Τήλου,

έγιναν δύο επιστημονικές αποστολές επί τόπου, καταγράφηκαν και φωτογραφήθηκαν τριάντα όκτώ εκκλησίες με βυζαντινές τοιχογραφίες τῆς Τήλου, άγνωστες μέχρι τώρα.

4. Εύρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Βερούας.

Με τῆ συνεργασία τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναπληρωτῆ Καθηγητῆ στοῦ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης κ. Εὐθ. Τσιγαρίδα ολοκληρώθηκε ἡ πρώτη φάση τῆς σύνταξης τοῦ Εὐρετηρίου Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Βερούας με ἐπιχορήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐρευνῶν (Α' φάση: 1.870.000 δρχ.) ποῦ ἀφοροῦσε στὴν ἀμοιβή τῶν συνεργατῶν. Προγραμματίστηκε ἡ ὅλη ἐργασία, συγκεντρώθηκε ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ ολοκληρώθηκε ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἀποτύπωση τῆς πρώτης ὁμάδας μνημείων ἀπὸ τὴν ἀρχιτέκτονα κ. Π. Ζαχοπούλου.

Δ ι ά φ ο ρ α

Τὸ Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κέντρου ἔχει συγκεντρώσει συνολικὰ 2670 διαφάνειες 35mm, 986 μαυρόασπρες καὶ 2125 ἔγχρωμες φωτογραφίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ 350, 220 καὶ 372 ἀντιστοίχως εἶναι ἀποκτῆματα τοῦ 1995. Εἰδικὰ γιὰ τὰ Κύθηρα τὸ Ἀρχεῖο διαθέτει ἐπιπλέον 115 ἐπαγγελματικὲς διαφάνειες 6x6 ἐκ., οἱ ὁποῖες χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν ἔκδοση.

Τὸ Ἀρχεῖο ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων τοῦ Κέντρου ἔχει συγκεντρώσει συνολικὰ γιὰ Κύθηρα καὶ Δωδεκάνησα 128 ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια, ἐνῶ ἀναμένεται ἡ πρώτη ὁμάδα τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Βερούας.

Τὸ Ἀρχεῖο σχεδίων τοιχογραφιῶν τοῦ Κέντρου ἔχει συγκεντρώσει 24 σχέδια διακοσμητικῶν καὶ 18 σχέδια τοιχογραφιῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 2 εἶναι ἀποκτῆματα τοῦ 1995.

Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Κέντρου δὲν πλουτίζεται λόγω δυσχερείας τοῦ συστήματος προμήθειας βιβλίων. Συνολικὰ συγκεντρώνει 460 καταγραφές τίτλων, ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ 2 (ἀπὸ δωρεές) εἶναι ἀποκτῆματα τοῦ 1995.

Δ ρ α σ τ η ρ ι ό τ η τ ε ς

Ὁ ἐπόπτης τοῦ Κέντρου, ἀπαδημαϊκὸς κ. Μανόλης Χατζηδάκης, ἀσχολήθηκε με τὴ διεύθυνση καὶ τὴ συνεχῆ ἐποπτεία τῶν ἐρευνητικῶν δραστηριοτήτων τοῦ Κέντρου Ἐρευνας τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Τέχνης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν—ὡς σημειωθεῖ ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου ἐκτελεῖται στὴν προσωπικὴ του βιβλιοθήκη στοῦ σπιτί του. Συμμετεῖχε ἐνεργὰ στὴν προετοιμασία τῆς ἔκδοσης τοῦ Κέντρου «Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος, τ. 1 Τὰ Κύθηρα» με τὴ συνεργασία τῆς ἐρευνήτριας τοῦ Κέντρου κ. Ἰω. Μπίθα.

Πρόεδρος τῶν ἐπιτροπῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν *Corpus Vasorum Antiquorum* καὶ *Corpus Signorum Imperii Romani*.

Ἐνεργὸς συμμετοχὴ στὶς ἐφορευτικὲς ἐπιτροπὲς τῶν Κέντρων Ἐρευνας τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Τέχνης, τῆς Λαογραφίας, τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἀρχαιότητος.

Εἰσηγητὴς ἑξι βραβείων στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Πρόεδρος τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

Μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς σειρᾶς «Ἑλληνικὴ Τέχνη» (4 τόμοι γιὰ τὸ Βυζάντιο).

Κατὰ τὸ 1995 δημοσιεύθηκαν οἱ ἐξῆς μελέτες του:

1) «An other icon of Christ at Sinai» γιὰ τὸν τιμητικὸ τόμο «Byzantine East, Latin West. Art-Historical studies in honor of Kurt Weitzmann», Princeton University 1995, σ. 487-480, 11 εἰκ.

2) «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής. Κείμενα 1940-1994» Β' ἔκδοση συμπληρωμένη, Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 1995, 209 σ., 55 εἰκ.

3) «Εἰκόνες τῆς Πάτμου», Β' ἔκδοση συμπληρωμένη, Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1995, 220 σ., 207 πλν.

4) Τυπώνεται τὸ βιβλίον του «Ἑλληνες Ζωγράφοι μετὰ τὴν Ἀλωση τ. 2, I—Ω» ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν μὲ ἐπιχορήγηση ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Κ. Ι. Οὐράνη.

5) Δημοσιεύθηκαν στὴν ἐφημερίδα Καθημερινὴ ἐπιφυλλίδες μὲ θέμα «Ζάκυνθος», «Ἀποκάλυψη», «Τοιχογραφίες Πάτμου», «Γιάννης Μόραλης» καὶ «El Greco».

6) Προετοιμασία ἔκδοσης τοῦ βιβλίου «Διάσωση εἰκόνων Ζακύνθου (σεισμοὶ 1953). Ἐκθεσις ἐργασιῶν καὶ σχετικὲς μελέτες».

7) Συμμετοχὴ στὸν τόμο V τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας τῆς Unesco.

Ἡ ἐρευνήτρια τοῦ Κέντρου κ. Ἰωάννα Μπίθα ἀσχολήθηκε μὲ τὰ διοικητικὰ καὶ οἰκονομικὰ τοῦ Κέντρου καθὼς καὶ μὲ τὴν ὀργάνωση τῶν ἐρευνητικῶν προγραμμάτων ποὺ ἐπιχορηγοῦνται ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐρευνῶν. Κυρίως ἀσχολήθηκε μὲ τὴ δημοσίευση τοῦ βιβλίου «Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν τῆς Ἑλλάδος, τ. 1. Τὰ Κύθηρα».

—Ἐκανε ἀνακοίνωση μὲ θέμα «Ἀναγνώσεις κτητορικῶν μαρτυριῶν καὶ τεχνολογικὲς προσεγγίσεις στὰ Κύθηρα τοῦ 13ου αἰῶνα» στὴν ἡμερίδα «Ἡ χορηγία

ώς παράγων στην εξέλιξη τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς τέχνης» στὸ 15ο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Περίληψη τῆς ἀνακοίνωσης δημοσιεύθηκε στὸ «Πρόγραμμα καὶ περιλήψεις εἰσηγήσεων καὶ ἀνακοινώσεων», σ. 45-46.

—Δημοσιεύθηκε στὸ ΙΗ' Δελτίο τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας μελέτη τῆς με θέμα «Ἀπεικονίσεις τῶν πολιορκιῶν τῆς Κέρκυρας. Μικρὴ συμβολὴ στὴν εἰκονογραφία τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα», σ. 151-168, 19 εἰκ. ἐντὸς κειμένου.

—Συγχρόνως ὀλοκληρώνονται γιὰ δημοσίευση οἱ μελέτες «Περὶ εἰκονογραφικῶν κύκλων τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα ὀλίγα» καὶ «Ὅψεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς: Ἐνδυματολογικὲς μαρτυρίες ἀπὸ τὶς μεσαιωνικὲς τοιχογραφίες τῆς Ρόδου (13ος - 1522)». Παράλληλα συνεχίζει τὴν ἐκπόνηση τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τῆς.

Ἡ ἐρευνήτρια τοῦ Κέντρου κ. Σταματία Καλαντζοπούλου ἀσχολήθηκε κυρίως μετὰ τὸ πρόγραμμα «Εὐοετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος».

—Δημοσιεύθηκε ἡ μελέτη τῆς «Τὰ σχέδια τοῦ Durand γιὰ τὴν Σωτήρα Λυκοδήμου» στὸν τιμητικὸ τόμο «Ἀντίφωνον. Ἀφιέρωμα στὸν καθηγητὴ Ν. Β. Δρανδάκη», Θεσσαλονίκη 1994, σ. 203-228.

—Συνεχίζει τὴν ἐκπόνηση τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τῆς.

Ὁ Ἐπόπτης

Ἀκαδημαϊκὸς

Μανόλης Χατζηδάκης